

Министерство
на образованието и науката

АЗ·БУКИ

Национално издателство
за образование и наука

**БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
И ЛИТЕРАТУРА**

Българско научно-методическо списание
• година XX, 2012 • киев 1

ИСТОРИЯ

Българско научно-методическо списание
• година XX, 2012 • киев 1

**МАТЕМАТИКА
И ИНФОРМАТИКА**

Българско научно-методическо списание
• година XX, 2012 • киев 1

**ПРЕДУЧИЛИЩНО
НАЧАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ
ПЕДАГОГИКА**

Българско научно-методическо списание
• година XX, 2012 • киев 1

**ХИМИЯ
ПРИРОДНИТЕ НАУКИ
В ОБРАЗОВАНИЕТО**
астрономия
биология
география
физика

**ПРОФЕСИОНАЛНО
ОБРАЗОВАНИЕ**

Българско научно-методическо списание
• година XX, 2012 • киев 1

**СТРАТЕГИИ
НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА
И НАУЧНАТА ПОЛИТИКА**

Научно-методическо списание
• година XX, 2012 • киев 1

Философия

Българско научно-методическо списание
• година XX, 2012 • киев 1

**Чуждозиково
обучение**

Научно-методическо списание
• година XXXV, 2012 • киев 1

Избрано

от текстовете, публикувани в списанията
на Национално издателство

АЗ·БУКИ

www.azbuki.bg

24 14 – 20 юни 2018 г.

Интерактивните технологии и методи на обучение

Откъс от „Резултати от обучението на студенти – бъдещи учители по биология, с цел формиране на методически умения за работа с интерактивни методи“

Мария Бойчева

Росица Давидова

Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

Анита Петрова

ОУ „Никола Йонков Вапцаров“ – Варна

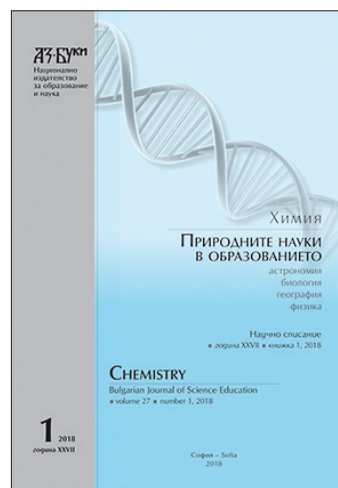
Увод

Проблемът за интерактивните технологии и методи на обучение продължава да е актуален (Milenski, 2015; Takvorian-Colakian, 2015; Todorina, 2014), макар че има натрупан богат опит и практически постижения в областта на дидактиката на средното (Kirova et al., 2011); Galcheva & Hineva, 2010; Hineva & Galcheva, 2010) и висшето училище (Gyurova et al., 2006; Valchev, 2006; Boycheva, 2008).

Целенасоченото и организирано обучение с цел формиране у студентите – бъдещи учители по биология, на методически умения за работа с интерактивни методи е продукувано и от необходимостта за актуализиране на формите и методите за обучение на учениците и синхронизирането им с новостите в дидактиката на биологията и със съвременните реалности в училищното образователно пространство.

За степенята и качеството на формираните умения за работа с интерактивни методи за обучение на учениците може да се съди освен по количествени показатели и по качеството на крайните резултати от обучението в дисциплината „Хоспиране по биология“, а именно описаната по определен алгоритъм и представена и защитена в студентската група методическа конструкция на урок (проект на система от уроци) с използваните интерактивни методи.

Заглавието е на редакцията

Главен редактор

Проф. д.х.н. Борислав Тошев
E-mail: toshev@chem.uni-sofia.bg

Редактор

Георги Дянков
0887 81 27 67
Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: science@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Химия. Природните науки в образованието“, кн. 1/2018:

EDITORIAL

„Природните науки в образованието“ в 2018 / Б. В. Тошев

EDUCATION: THEORY AND PRACTICE

Успешният учител през погледа на конструктивистките идеи / В. Цветков, Е. Бояджиева

Взгледи на български гимназисти за същността на науката и научното изследване / З. Гарова, В. Нончева, Й. Димова

INTERDISCIPLINARY

Integration of Science, Technology, Engineering and Mathematics: the Multidisciplinary Approach to Enhance the Environmental Literacy of Prospective Chemistry Teachers / *R. Farwati, T. A. Permanassary, H. Firman, T. Suhery (Indonesia)*

TEACHING EFFICIENCY

Резултати от обучението на студенти – бъдещи учители по биология, с цел формиране на методически умения за работа с интерактивни методи / *M. Бойчева, P. Давидова, A. Петрова*

EXPERIMENTS

Experimental and Computational Study of Co(II), Ni(II) and Zn(II) Complexes with the Azo Dye Derived from 2-Amino-4-Methyl Pyridine and β -Naphthol / *S. N. Chaulia (India)*

ADVANCED SCIENCE

Zagreb Connection Indices of TiO₂ Nanotubes / *S. Khalid (Pakistan), J. Kok (South Africa), A. Ali, M. Bashir (Pakistan)*

FROM THE RESEARCH LABORATORIES

Effect of Untreated Olive Mill Wastewater of Seed Germination, Seedling Growth and Biochemical of Maize (*Zea mays* L.) / *M. Abu-Hassan, A. Malo, N. Al-Muhanna (Syria)*

Synthesis of New 3-[(Chromen-3-yl)-Ethylideneamino]-Phenyl]-Thiazolidin-4-ones and Their Antibacterial Activity / *R. Hoti, N. Troni, H. Ismaili, M. Pllana, M. Pacarizi, V. Thaci, G. Mulliqi-Osmani (Kosovo)*

SCIENCE AND SOCIETY

The Influence of Changes in the Hydrological Regime of the Ural River in the West Kazakhstan Region on Fish Resources / *Kim, T. Murzashev, D. Tagayev, Z. Karagoishin (Kazakhstan)*

Експеримент с мобилна станция и дисперсионно моделиране в търсене на отговор на въпроса трафикът ли е източникът на пиковите обгазявания на Стара Загора с азотни оксиди / *H. Такучев, Я. Стоянова*

Постановка на изследването

Технологията и методиката на процеса на формиране на методически умения се реализира в хода на обучението по дисциплините от методическия цикъл („Методика на обучението по биология“, „Хоспитуране по биология“, „Текуща педагогическа практика по биология“ и „Преддипломна педагогическа практика по биология“).

Първият етап на този процес се поставя с лекционния курс по „Методика на обучението по биология“ и той се явява основата, над която се надграждат всички последващи. В хода на обучението студентите усвояват система от знания за теоретичната същност на интерактивните методи, изискванията по отношение на конструирането им, мястото, ролята и начина им на приложение в макроструктурата на урока. Теоретичните знания от общата част на методиката се илюстрират при изучаване на специалната част на методиката с примерни варианти за конструкция и приложение в различните типове и видове уроци по биология. Представя се алгоритъмът за методическото им описание, който включва следните елементи: (1) конструкция и текстуално описание на метода; (2) методическо описание, което включва: етапи и начин на приложението му в урока; място на приложението му в макроструктурата на урока; цели: образователни, възпитателни и развиващи (синхронизират се с конкретните цели на методическата единица); очаквани резултати от приложението на метода (Bocheva, 2008).

От изключително значение за формирането на тези умения у студентите са методите на обучение, които се използват по време на лекционния курс – мозъчна атака, казус, дискусия, ролева игра и др. По аналогия с посочените им примерни образци, студентите имат възможност да конструират, обсъдят и да дискутират възможностите за приложение на свои собствени варианти на интерактивни методи върху учебното съдържание на конкретни методически единици.

Вторият етап от процеса на формиране на методическите умения у студентите продължава с обучението в дисциплината „Хоспитуране по биология“. Целта му е студентите да усвоят методически умения за наблюдение и анализ на технологията и методиката на приложение на интерактивните методи на обучение, както и за конструиране на собствени модели за приложение върху конкретни методически единици от учебното съдържание по биология. В подготвените съвместно с преподавателя методик уроци на базовия учител има включени различни видове интерактивни методи, съобразени с учебното съдържание на методичната единица. В часа за анализ на урока се организира обсъждане от гледна точка на методиката и технологията на приложението им и на постигнатите и чрез тях резултати в урока.

На този етап от обучението си студентите наблюдават технологията и методиката на приложение на интерактивните методи, анализират я и я съпоставят с теоретичните изисквания, усвоени в лекционния курс по „Методика на обучението по биология“. В хода на обсъждането се затвърдява алгоритъмът за методическото им описание, усвоен в лекционния курс по „Методика на обучението по биология“. Така се изгражда индивидуален теоретичен модел за бъдеща самостоятелна дейност по приложението на интерактивните методи в училищната практика по биология.

В хода на обучението по дисциплината „Хоспитиране по биология“ се прилагат подходящи интерактивни методи, част от които са експериментирани и представени в различни публикации (Voucheva, 2008).

Обучението по дисциплината приключва с изпълнение на следната задача: разработва и защита на проект на система от уроци. От всеки студент се изисква задължително да конструира собствен модел на два интерактивни метода в съответствие с темата и учебното съдържание на конкретна методическа единица от учебното съдържание по биология от V – X клас. Описанието им следва усвоения алгоритъм от лекционния курс по „Методика на обучението по биология“. Прилагането му в хода на практическа дейност позволява теоретичните знания да станат основа за формирането на технологични умения. В методическата конструкция на уроците и в описанието на методическата им система се вписват и конструират от студента интерактивни методи. В хода на защитата на разработката си студентите провеждат методически анализ на приложените дидактически категории, включително и на конструираните интерактивни методи. Така, чрез извършването на практическа дейност, която симулира естествена класно-урочна дейност в учебен час по биология, те осъзнават и осмислят технологията и методиката на урока, като цяло.

Очаквани резултати от обучението в дисциплината „Хоспитиране по биология“

Всеки студент трябва да притежава следните теоретични методически умения: (а) да установява мястото на интерактивните методи в макроструктурата на наблюдавания урок; (б) да описва методиката и технологията на наблюдаваните интерактивни методи на обучение; (в) да анализира и преценява мястото, ролята и функцията на приложените в урока на базовия учител интерактивни методи на обучение; (г) да сравнява традиционните и интерактивните методи на обучение и да изтъква предимствата и недостатъците им в конкретната методическа ситуация от наблюдавания урок; (д) да преценява и да прави изводи за ефективността на използваните от базовия учител интерактивни методи.

Всеки студент трябва да притежава следните практически методически умения: (е) да конструира интерактивни методи, съобразени с естеството и характера на учебното съдържание, подготовката и възрастовите особености на учениците; (ж) да описва методиката и технологията на приложението на собствено конструирани интерактивни методи, като спазва изискванията на предоставения от преподавателя методик примерен образец; (з) да анализира, преценява и прогнозира ефективността на приложението на собствено конструирани интерактивни методи от гледна точка на целите на урока.

Критерии и показатели за оценка на резултатите от обучението в дисциплината „Хоспитиране по биология“

Критерий: Усвоена методика и технология за приложение на интерактивните методи.

Показатели: (а) точно и вярно установява мястото на приложението на интерактивните методи в макроструктурата на урока; (б) целенасочено наблюдава технологията и методиката на приложението на интерактивните методи; (в) пълноценно участва в анализа на урока относно определяне мястото, ролята и функцията на приложените в урока интерактивни методи на обучение; (г) умело преценява предимствата и ефективността на приложените интерактивни методи на обучение от гледна точка на целите на урока; (д) конструира подходящи за учебното съдържание, подготовката и възрастта на учениците интерактивни методи в изпълнение на поставени от преподавателя учебно-методически задачи; (е) спазва определени алгоритмични предписания при описание на собствено конструирани интерактивни методи; (ж) обосновава необходимостта и ефективността от приложението на собствено конструирани интерактивни методи за целите на обучението на методическата единица, за която са предназначени.

По време на обучението в дисциплината „Текуща педагогическа практика по биология“ се формират практически умения за приложение на усвоените педагогически и методически знания за интерактивните методи, но вече в реална учебна среда в училище. Процесът продължава и в хода на „Преддипломната педагогическа практика по биология“, като обучаващият характер продължава да намалява и се засилва оценъчният.

Резултати и обсъждане

Резултатите от обучението на студентите в дисциплината „Хоспитиране по биология“ се оценяват по степеня и качеството на изпълнение на следните дейности: методическа конструкция на система от уроци с описание на методическата им система; конструирани на интерактивни методи, съобразени с учебното съдържание на методическата единица, и методическото им описание по зададен алгоритъм; защита на идейния проект на системата от уроци с включените в тях интерактивни методи.

До края на семестъра, в който се изучава дисциплината, студентите имат възможност да изготвят методическите разработки на уроците и подходящите за учебното съдържание конструирани от тях интерактивни методи в рамките на формата „Самостоятелна работа“, като извънаудиторна дейност. В края на семестъра, като елемент от оценката (т.о.) по дисциплината „Хоспиране по биология“, се взема предвид и оценката за качеството на конструирани интерактивни методи към съответната методическа единица от учебното съдържание по „Човекът и природата“ и „Биология и здравно образование“. Това става в края на семестъра, като всеки студент представя и защитава в студентската група своето предложение за методическа конструкция на тема на урок от учебното съдържание от V – X клас и конструирани интерактивни методи за конкретното учебно съдържание.

Количествен показател за успешно реализиране целта на обучението по дисциплината „Хоспиране по биология“ и същевременно косвен показател за степенна и качеството на формираното умение за приложение на теоретичните знания за интерактивните методи в практико-приложна дейност е общият успех, с който студентите приключват обучението си в дисциплината. За учебната 2014/2015 г. за специалност „География и биология“ той е „добър 4.00“; за специалност „Биология и химия“ – „много добър 4,61“; за специалност „Екология и опазване на околната среда“ (педагогическа правоспособност) – „мн. добър 4.50“.

За степенна и качеството на формираните умения за работа с интерактивни методи за обучение на учениците може да се съди освен по количествения показател и по качеството на крайните резултати от обучението в дисциплината „Хоспиране по биология“, а именно описаната по определен алгоритъм и представена и защитена в студентската група методическа конструкция на урок (проект на система от уроци) с използваните интерактивни методи.

Като доказателство и илюстрация на качеството на резултатите от дейността на студентите ще представим фрагменти от методическата конструкция на някои уроци с конструирани интерактивни методи, насочени към постигане целите на обучението по предметите „Човекът и природата“ и „Биология и здравно образование“ V – X клас, общозагължителна подготовка.

Обучението обхваща периода на учебната 2014/2015 г., като представените фрагменти са на студенти от специалностите „География и биология“, „Биология и химия“, „Екология и опазване на околната среда“ (педагогическа правоспособност), редовно обучение и педагогическа правоспособност „Учител“, ДИКПО – Варна.

В темата на урока „Многоклетъчни организми“ от учебното съдържание по предмета „Човекът и природата“ в V клас са конструирани дидактическите игри „Царства“ и „Познай кой говори“.

1. Текстуално описание на дидактическата игра „Царства“

Върху лист хартия, на разстояние едно от друго, са написани наименованията на петте царства организми. До всяко от тях има означено място за залепване на илюстрация с подходящ представител и празно квадратче, където ще попълните цифрите от 1 – 5, като подредите царствата и аргументирате подредбата си. Ще получите и плик, в който има 5 илюстрации за залепване.

2. Методическо описание на дидактическата игра

2.1. Етапи и начин на приложение в урока

Класът се разделя на групи от по 4 – 5 ученици. Всяка група получава материалите и в рамките на определено време от 5 минути, след обсъждане между отделните ученици в групата, се стига до общо решение. Всяка група си избира отговорник, който представя мнението на групата пред останалите. Играта печели групата, която най-бързо и вярно е решила задачата.

2.2. Място на приложение в макроструктурата на урока: в етапа на мотивиране на учебната дейност и преход към етапа „разкриване на ново учебно съдържание“.

2.3. Цели:

– *Образователни:*

– да се затвърдят понятията „организъм“, „едноклетъчни организми“, „многоклетъчни организми“, „вид“, „царство“, „групирани организми“;

– да се затвърдят уменията на учениците за групиране на организмите в природата на основата на определени признаци;

– да се провокира интересът на учениците по изучаваната проблематика и да се мотивират за по-активно участие в хода на разкриване на новото урочно съдържание.

– *Възпитателни:*

– да се докажат водещите биологични идеи за: единство и взаимовръзка между организмите; единство и многообразие на организмовия свят; еволюция на организмите;

Избрано

– възпитаване на убеждения в материалността и познаваемостта на живата природа, в значимостта на научните изследвания в областта на биологията.

– *Развиващи:*

– развитие на логическото, асоциативното и пространственото мислене на учениците;

– развитие на уменията на учениците да наблюдават и да прилагат приёмите на логическото мислене – анализ, сравнение, групиране;

– развитие на уменията на учениците да търсят и доказват причинно-следствени връзки между изучаваните процеси и явления;

– развитие на уменията на учениците да работят в екип.

2.4. Очаквани резултати от приложението

Учениците могат да:

– назовават отделни царства и видове организми, принадлежащи към тях;

– разграничават, на основата на определени признаци, отделни царства и техни представители;

– доказват с аргументи избора си на царства и групирането им;

– анализират и подреждат царства организми според еволюционното им развитие от такива с по-просто към такива с по-сложно устройство;

– комуникират помежду си, да се изслушват и да вземат колективни решения.

Текстуално описание на дидактическата игра „Познай кой говори“

Ще ви се представя, без да назовавам името си, а Вие от информацията, която чуете, ще трябва да определите: коя съм аз; коя структурна единица съм; къде е местоположението ми; към кое царство принадлежа, както и да аргументирате избора си!

Аз съм част от организъм, който стои в началото на всяка хранителна верига. Обичам водата, светлината, докосването на въздуха, но от него вземам това, което вие изхвърляте, а изхвърлям това, което на вас ви е необходимо. Зелена съм, малка съм, но работя от сутрин до зряч (по аналогия учителят може да състави описание на клетка, принадлежаща към други царства – напр. царство Животни, царство Гъби, царство Едноклетъчни еукариоти, царство Прокариоти).

Пълния текст четете в сп. „Химия. Природните науки в образованието“; кн. 1

Национални политики за учене през целия живот

*Откъс от „Implementing Youth Targeted
Education and LLL Policies at Regional Level“*

Valentina Milenkova
Georgi Apostolov

South-West University “Neofit Rilski”

Introduction

The role of education is increasingly becoming a function of the efforts of many social players facing different communities. In this context, lifelong learning – as an approach and system of activities – is becoming more and more important in today’s contexts, with the understanding that individuals need to develop their skills, to improve their knowledge and qualifications, to compete with the changing world and be able to participate actively in the labor market.

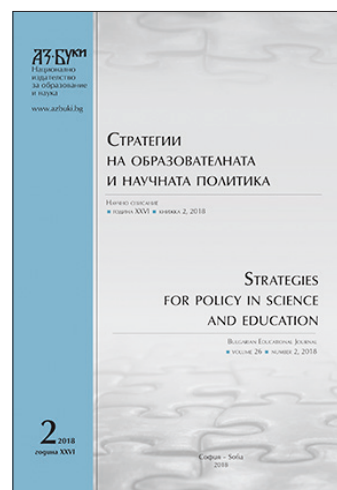
An important milestone in the implementation of LLL policies are research projects. This is the project “YOUNG_ADULLLT – ‘Policies Supporting Young Adults in their Life Course. A Comparative Perspective of Lifelong Learning and Inclusion in Education and Work in Europe’, team coordinator Prof. Ph.D. Marcelo Parreira do Amaral from University of Munster, funded under the Horizon 2020 Program¹⁾; conducted in 2016 – 2019.

The project includes 15 partners from 9 European countries: Austria, Bulgaria, Germany, Spain, Italy, Portugal, Scotland, Finland, Croatia. On the Bulgarian side, two teams are involved:

- from South-West University “Neofit Rilski” with team leader Prof. Dr. Georgi Apostolov;
- from Plovdiv University, with team leader Assoc. Prof. Dr. Sijka Kovacheva.

The focus of the project is European, national and regional policy orientated towards young adults²⁾ and especially those at risk of social exclusion. The project aims at gaining knowledge about the impact of LLL policies on life paths, plans, strategies of young people and the ways in which these policies become more effective.

Заглавието е на редакцията

www.strategies.azbuki.bg

Главен редактор

Проф. д-р Ирина Колева
E-mail: kolevaira@gmail.com

Редактор

Д-р Албена Симова
0889 88 21 83

Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: strategies@azbuki.bg

**Съдържание
на сп. „Стратегии
на образователната
и научната политика“,
кн. 2/2018:**

**ПРИБИЩАВАЩО
ОБРАЗОВАНИЕ**

Challenges Facing
Implementation of Inclusive
Education in Ukraine / Mariana
Karanevych, Oksana Kutsa

Implementing Youth Targeted Education and LLL Policies at Regional Level / *Valentina Milenkova, Georgi Apostolov*

Училищата със слети класове през призмата на парадигмата на приобщаващото образование / *Вася Делибалтова*

НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ И ПАРАДИГМИ

Гражданското образование в българското училище след промените от 1989 г. (кратък обзор) / *Коста Костов*

Читалищното образование на етническите малцинства в България 1944 – 1956 / *Пенка Цонева*

Семантични критерии за транссветова идентификация на предметите / *Елена Чорбаджиева*

ДИСКУСИОННО

Процедурата за назначаване на ръководител на катедра като причина за влошаващото се качество на обучението и микроклимата във висшите училища у нас / *Александър Димитров*

Mapping of national policies

In this section some of educational and LLL policies are presented. We start with the national and then move on to the regional specific. A main challenge is the strong tendency toward centralization of policies in Bulgaria.

General Education Policy

Education in Bulgaria is mainly supported by the state through the Ministry of Education and Science. School education is free and compulsory for children from 7 to 16 years of age. The education system consists of the following levels: pre-primary education, primary education, secondary education and higher education.

The key policy documents (or parts of them) clearly related to lifelong learning in the country are:

– Vocational Education and Training Act;

Last amendments – 2011, 2012, 2013, 2014, 2015. Its target groups are students over 16 years, low qualified, minority groups, unemployed, marginal communities, people who need re-qualification, people who need higher qualification. The Act defines organization, management, financing of the system of vocational training in and outside formal education system (for students over 16 years as well), creates institutions of vocational training and entry exams for students, develops state requirements for vocational education. The Act determines the structure of the vocational education programs. It envisages Centres for vocational training and Centres for vocational guidance. Defines credits (their accumulation and transfer) in vocational education and training.

The amendment (Art. 5, par.4) in 2014 envisages that vocational training can be carried out in the apprenticeships (way of learning through work-dual training), which is a form of partnership between vocational school (high school, college) and one or more employers. Another change in the Act (Art.5, par.5) allows validation of professional knowledge, skills and competences obtained through non-formal or informal education or learning. The Act formulated certain rules on the procedure for recognition and certification of professional knowledge, skills and competencies. The Vocational Education and Training Act creates National Agency for Vocational Education and Training (NAVET), which is a state authority (under the Council of Ministers) licensing activities in the vocational education and training, as well as controlling and coordinating institutions providing vocational guidance, training and education.

– Higher Education Act – Last amendments: 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016

The Act regulates the structure, functions and management of higher education aimed at providing highly qualified post-secondary education. The target groups of this law are persons aged 18+ with an acquired secondary education. The Act defines several types of higher schools as well as the forms of education stipulated as: daily, evening, extra-mural, and distance (Art. 42 par.10). Another focus of the law connected with LLL is envisaging the system of upgrading vocational qualification (Art. 43 par.1), which is structured in various departments for continuing and post-graduate training as well as Centers for carrier guidance and Centers for carrier development. The aim is to realize the links between universities and business, between students and the labor market, for practical training in a real working environment. A goal stipulated in the law is the integration disadvantaged groups. According to the Higher

Education Act (Art.68) some disadvantaged groups are accepted on “simplified terms provided that they have successfully taken part in the admission examinations: people with permanent disabilities and diminished work capacity of 70 and over 70%; war veterans; orphans; mothers with three or more children”. The last amendments (2016) the law (Art.95 par.7), exempt the above mentioned disadvantaged groups from paying tuition fees. The law empowers the university authorities to introduce additional incentives and forms of support for students in the own regulations.

– **Act on recognition of professional qualifications** was adopted in response to the EU requirements for full correspondence of Bulgarian legislation on matters related to the recognition of professional qualifications of citizens of the European Union Member States and some third countries.

Besides the legal acts there are several important strategic documents of significance for the LLL policy:

– **Strategy for Higher Education development in the Republic of Bulgaria for the period 2014 to 2020.** The Strategy outlines the key priorities in the field of higher education. The aim is to achieve a higher education system that is able to regulate itself according to the dynamics of social processes and to maintain the quality of higher education, i. e. a sustainable system. The target groups of the Strategy are persons aged 18+ with an acquired secondary education. The specific objectives of the Strategy related to LLL are: improved access and increased share of graduates (reaching the level of 36% of university graduates among the the age group 30 – 34 in 2020); significantly increased quality of higher education and the compatibility with European HE systems in order to occupy a worthy place in EHEA; building up a sustainable and effective link between higher education and the labour market, and achieved a dynamic compliance of demand and supply of specialists with higher education; expanded and strengthened network for lifelong learning; broad application of the various electronic forms for distance learning. For achieving these objectives the following activities and measures are introduced: promoting university units for continuous, ongoing or post-graduate training, as well as career development centres; promoting the joint development of academic plans and programmes with the participation of business representatives and providing incentives for development of electronic forms for distance learning.

– **Strategy for the Development of Vocational Education and Training in the Republic of Bulgaria for the period 2015 – 2020** and Action plan. It is aimed at modernizing the system of vocational education and training in Bulgaria and turning it into an attractive opportunity for learning. The target groups of this Strategy are students over 16 years, the low qualified, minority groups, unemployed, marginal groups, people who need re-qualification or higher qualification. Like the previous one, it also has specific objectives of the Strategy related to LLL are: ensuring quality and efficiency of VET through dual training, modular organization of vocational training, training of mentors for practical training in a real working environment; introducing „protected“ professions, providing accessible and high-quality career guidance services for students and adults; establishing a system for validating the knowledge, skills and competences acquired through non-formal and informal learning, activating the involvement of adults in training.

2.2. LLL policies

The stakeholders involved in the development, implementation and coordination of LLL policies include representatives at national, regional as well as at local level. At the national level the main actors are the Ministry of Education and Science, Ministry of Labour and Social Policy, National Employment Agency, National Agency for Vocational Education and Training, Ministry of Youth and Sports, Ministry of Economy, Ministry of Health. The main social partners – the nationally representative employers’ and employees’ organizations are also involved in the development, and implementation of LLL policies. A third group is related to the NGO sector. At regional and local level the LLL policy is developed and implemented by the Regional Education Management; the Regional Development Council to the Regional governor; Rectors of universities and Academic Councils, school principals, head of various local non-profit organizations.

The particular institutions have contributed to the implementation of LLL policies and implement various initiatives and projects at regional and local level. LLL institutions in Bulgaria have a long history and traditions (Boyadjieva, 2012).

– **Evening schools.** According to the Law of National Education evening schools are opened for students above 16 years old. Some of these schools, in addition to evening teaching conducted education of adults in two shifts. There were two other forms in evening schools: extramural and individual (Boyadjieva, 2012: 42 – 3). The students who graduated from evening schools have the same rights as the graduates from the daily schools.

– Vocational education institutions

The Vocational Education and Training Act (Art.9) defines different educational institutions which can provide adult vocational education – vocational schools, vocational high schools, vocational colleges, Centers for vocational training, Centers for qualification of trainees. Ministries, munic-

ipalities, employers' organizations, trade unions and single employers are also entitled to organize training for professional qualification. The Act envisages the following programmes for training of individuals older than 16 years (Art.10): 1) 1 year Programmes A for initial vocational training for people who have completed at least 6th-grade; 2) 1 year Programmes B for initial vocational training for people who have completed either a secondary education grade or a full secondary education; 3) 4 or 5 year Programmes C for vocational education for people who have completed basic education; 4) 2 year Programmes D for vocational education for people who have completed secondary education; 5) Programmes E for continuing vocational training whose duration is stipulated with specific documents related to vocational education. The programmes A, B, C and D are specified for each profession and are harmonized with the state educational requirements for professional qualification (Art.13). The remaining programmes are specified with the documents related to vocational education.

Centres for Vocational training are part of the formal education system and they train of individuals older than 16 years. The training is aimed at acquiring, updating and improvement of qualification or re-qualification in a profession or part of profession under I, II and III degree of professional qualification. The number of active CVT continuously increasing, at the end of 2013 is 908 – by 2.40 percent more than in 2012. For a large number of unemployed, especially from disadvantaged groups inclusion in vocational training by VTC, is an opportunity for equal participation in the labor market, and for employees – to keep your workplace. Vocational training centers are licensed and coordinated by the National Agency for Vocational education and training (NAVET) established with the Vocational Education and Training Act. The state and the municipal vocational schools, the centers for vocational training and the centers for qualification of trainees are financed by the state budget, the municipalities, by international programmes.

– Non-formal Education

Non-formal education and training is provided by enterprises, community centers (chitalishta), NGOs, foreign cultural centers, private educational units (Boyadjieva, 2012: 53). The organizations conducting non-formal training can be very flexible in their form, content and means of education. Preferred forms of education are: seminars, short courses, lectures, club activities, consultations. The topics range from: acquiring basic computer literacy skills, using the Internet and various software products, language training to alternative agricultural production, etc. Most of the training courses are targeted at the employed: people with different social status, occupation and income, but also at the unemployed, unqualified people or ones with low qualification, people at risk or disadvantaged groups. Non-formal education is directed towards helping people to acquire a profession and to prepare them for the labour market, and also towards increasing the social activity of the population in the new market conditions and the dynamically growing economy.

The target groups of LLL policy are the early leavers from education and training, ethnic minorities, and the unemployed. In recent years in Bulgaria the number of *school leavers* is still relatively high compared to the average numbers in other countries of the European Union. In a longer perspective, early school leavers bring about high economic costs. Their segment in Bulgaria is 12.9% in 2014 (EUROSTAT). The demographic crisis and rural–urban disparities further deepen segmentation. The shrinking population of Bulgaria (due to migration, decreasing number of births, ageing) has brought about serious issues related to unemployment, lower quality of life, insecurity and marginalization, which also assist the trend to drop out from the educational system over the last decades. The reason for dropout is the event of regular school absences and the subsequent low grades; as the share of minority children dropping out from school is disturbingly high in Bulgaria. The census of 2011 disclosed that 23.2% of Roma children (aged 7 – 15) are excluded from the schooling process. In the year 2013/2014, 17 794 pupils have dropped out from the mainstream educational system, as 30 % of them were up to 4th grade (ISCED 1), and 27.5 % – up to 8th grade (ISCED 2) (NSI, 2015). Early education leaving is interconnected with social and economic disadvantage and low educational background.

According to last census data (National Statistical Institute, Census, 2011) the most unfavourable educational structure is this of the Roma ethnic minority. Similar portion of Roma have completed primary education (33.7%) and lower secondary education (37%). The share of Roma in higher education has continuously been below 0.5%, whereas the portion of Roma with upper secondary education has remained at 6.5%. The share of Roma, who declared illiterate or have lower than primary degree, estimates of 22.3% (Census 2011). The alarming facts (Census 2011) show that 11.8% of the Roma in the country reported themselves as illiterate. Another multinational survey adds to the Census by describing the share of self-perceived illiterates among young Roma aged 16 – 24, which is 15% of all respondents (Doghi, 2012). The reason for illiteracy is the event of regular school absences and the subsequent dropout. Poverty and judgmental attitudes are considerable factors in the exceptionally low enrolment rates of minority children in pre-schooling that further exacerbate the impediments they face later at school. Besides, disadvantaged Roma families demonstrate weak interest in schooling and parental deficiency of educative style towards their children (Milenkova & Hristova, 2017).

LLL policy documents in Bulgarian conditions are few. For the past ten years from 2005 – 2015, three strategies have been adopted:

– *The National Strategy for Continuing Vocational Training* (2005 – 2010), which aimed at optimization of the conditions for obtaining vocational qualification of the work force.

– *The National Strategy for Lifelong Learning* (2008 – 2013) which envisaged measures for all educational degrees, including adult education, with respect to disadvantaged groups and people aged 55 +.

– *The National Strategy for Lifelong Learning for the period 2014 – 2020*, which has a leading role in providing the legal conditions for the implementation of LLL policies.

Target groups of the current Strategy are people 16+, low qualified, minority groups, unemployed, marginal groups, people who need re-qualification, people who need higher qualification. The Basic Principles of the Strategy: *quality* with the objective to transform LLL into a factor for the success and competitiveness of the citizenry, the institutions, and organizations; **equality and diversity with the objective to** ensure equal opportunities for all individual and collective stakeholders to participate in various and multiple forms of LLL; **decentralization aiming to** transfer of powers and resources from central government bodies to the regional administrations, the setups of social partners and NGO; **cooperation at various levels**; **measurability, aiming at the enhancement** of the opportunities for monitoring and measuring the education objectives; and **flexibility in order to increase the readiness of** the stakeholders to respond upon occurrence/ascertainment of unforeseen social processes, through expansion of the earmarked objectives and actions.

The key priorities set in the Strategy are: introducing innovations; improving the quality of education and training; ensuring equal access to lifelong learning, active social inclusion and active citizenship; and linking education and training to the needs of the economy and changes in the labor market. The objectives of the strategy are: building a coordinated national education and training system, which ensures diverse learning paths; introducing really operating lifelong learning instruments and their integration into a single system; promoting the participation in all forms of learning: formal education and training, non-formal and informal learning; reducing the number of illiterate young people aged 15 – 19 from 2.0% in 2011 to 1.5% in 2020, among those aged 20 – 24 – from 2.3% in 2011 to 1.5%; and among those aged 25 – 29 – from 2.3% in 2011 to 1.5% in 2020; reducing the share of early education leavers aged 18 – 24 from 12.5% in 2012 to less than 11% in 2020; increasing the share of those completing higher education aged 30 – 34 from 26.9% in 2012 to 36% in 2020; and increasing the participation of the population aged 25 – 64 in education and training from 1.5% in 2012 to more than 5% in 2020. The strategy envisages strengthening the role of universities as institutions for lifelong learning and encouraging potential trainees for further training in higher education as well as harmonization between offered by universities programs and demanded by the labor market qualifications.

Пълния текст четете в сп. „Стратегии на образователната и научната политика“; кн. 2

Образователни модели за обучение на възрастни

Откъс от „Образование и обучение на възрастни – поглед към образователните модели и практически полета от началото на XX век и до днес“

Ваня Божилова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Живеем в изключително динамичен свят, в който границите между държавите стават имагинерни, усещането за безпределна мобилност на хората и идеите им съпътства ежедневието ни, мечтите ни надхвърлят прегела, който ни е познат, и ни кара да се чувстваме сигурни... И точно в такива моменти и в такива отрязъци на живота като че ли въпросите, свързани с образованието и развитието на човека, със смисъла на неговото съществуване, стават все по актуални. Естествено е да се запитаме: *Защо? Защо образованието винаги става фокус във времена на бързи и несигурни промени? Нима времето предизвиква неговата актуалност или то самото носи промяната в себе си и води към промяна?* Ако дори само надникнем в мислите на двама автори от XX в., ще преоткрием тези две измерения на образованието. Ако за Е. Lindeman (Lindeman, 1926) образованието е катализатор на социалните промени в обществото и начин за рефлексия върху човешкото съществуване, то за Delors образованието е многоизмерно. То е „непрекъсващ процес на увеличаване или на адаптиране на знанията и уменията на човека, на неговия разум и на способностите му за действие. То трябва да позволи на хората да придобият увереност в себе си и в заобикалящата ги среда и да заемат мястото си в работната и в обществото, като цяло“.

Днес сме свидетели не само на нарастващото значение на образованието и обучението на възрастни, в контекста на многоизмерността на образователната политика, но и на трансформации, които връщат образованието на възрастни към неговите основи, към пър-

Заглавието е на редакцията

www.pedagogy.azbuki.bg

Главен редактор

Проф. д-р Емилия Василева
E-mail: embavassi@abv.bg

Редактор

Любомира Христова
0889 22 12 15

Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: pedagogy@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Педагогика“, кн.3/2018:

НЕФОРМАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ

Образование и обучение на възрастни – поглед към образователните модели и практически полета от началото на XX век и до днес / Ваня Божилова

Неформалното образование на възрастни в България / Вяра Гюрова

Българското професионално образование в неформални и/или формални неизменни перспективи / Яна Рашева-Мерджанова, Илиана Петкова

Кариерно развитие и неформално образование / *Валентина Шарланова*

Възможности на работодатели-те за подготовка на персонала / *Вяра Гюрова, Любов Попова*

Ограмотяване на възрастни в мултикултурна среда – специфика и проблеми / *Нели Иванова*

ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ПРОНИКНОВЕНИЯ

Педагогическата концепция на йезуитското училище „Ел Клот“ / *Марияна Илиева, Елеонора Петрова*

Ролята на личността на учителя и нравственото възпитание / *Галина Яхова*

IN MEMORIAN

Професор д-р Марга Георгиева – ярко проявление на синергичността в науката, професията, живота / *Даринка Гълъбова*,

воизточника – идеята за демократизма и за развитието на човешките способности.

Редица изследователи в началото на XX в. поглеждат към образованието като към възможност за усилване и стимулиране на социалните промени в обществото и като начин за осмисляне на човешкия живот. Особено чувствително тези въпроси са свързани с онази част от живота на човека, когато той осъзнато и самостоятелно прави избори за своето развитие и носи отговорност за тях, времето, когато човекът се определя като възрастен. Това е периодът след настъпване на пълнолетие, когато човек планира и развива своите лични и професионални цели. Разделянето на целите на лични и професионални е много условно, защото „първоначалната мотивация за учене (*при възрастните – доп. мое*) с непрофесионални цели може да доведе до интерес към дадена кариера или да улесни достъпа до определена. И независимо че все още няма единно и пълно разбиране за „възрастен учащ се“, то безспорно днес изследователите и практиците в това поле приемат, че когато се обучават възрастни, трябва да се вземат под внимание следните *основни принципи*:

- възрастните трябва да бъдат включени в планирането и оценяването на тяхното обучение;
- опитът (включително допуснатите грешки) е основа за учебните дейности;
- възрастните имат по-голям интерес към изучаването на предмети, които са тясно свързани с тяхната работа или личен живот;
- ученето на възрастните е проблемно центрирано, а не съгържателно ориентирано.

Посочените принципи са отправна точка за повечето практики в тази сфера, когато планират, организират и провеждат курсове за възрастни учащи се.

Периодът от началото на XX в. до днес е динамичен за развитие на **разбирането за образование и обучение на възрастни**. То претърпява няколко **важни трансформации**.

От осмисляне на неговото социално значение за обществото и хората *до* развитието му като специфична област на образователната практика и неговото професионализиране.

От идеята за възобновяващо обучение, което е спорадично и има за цел възстановяване на позабравени знания и умения за извършване на конкретна дейност, *до* учене през целия живот, което е интегрална част от жизнения цикъл на човека.

От обучение на възрастни, като най-значима фаза на ученето през целия живот (в някои случаи обучението на възрастни се възприема като тъждествено на учене през целия живот), *до* холистична визия за образованието и ученето.

От разглеждането му в плоскостта на образователните политики и системи *до* осмислянето му в контекста на многоизмерността на образованието, което пронизва всяка дейност на човека.

От теоретизирането и обосновката на образованието и обучението на възрастни *до* контекстуализирането им и доближаване на образователните практики *до* реалния живот и дейност.

Ние сме съвременници на повечето от описаните трансформации. Днес многоизмерното образование е това, което търси образователните проекти във всяка човешка дейност – в обучението, там където те са ярко открити, в професионалното развитие, в свободното време, в семей-

твото, в новите за XXI в. „социални мрежи“ на човека. То осмисля човешкия живот, дава увереност на личността, че може да се справи с възникващите предизвикателства и проблеми. В края на XX в. именно развитието на идеята за многоизмерното образование и за ученето през целия живот е катализатор за нарастване на вниманието към образованието и обучението на възрастни. В своя доклад пред ЮНЕСКО Международната комисия за образование за XXI в. определя образованието като задължително условие за демокрацията и дава конкретни примери за „истински взрив“ и „нарастване на броя на обучаващите се възрастни“. „Образованието за възрастни приема много и различни форми, като основно образование в неформална система, задочно висше образование, езикови курсове, професионална квалификация и преквалификация, курсове, организирани от различни асоциации и профсъюзи, отворени образователни системи и дистанционно обучение“. Това за повечето изследователи в областта на образованието е „отваряне на нови сфери за действие“, нов поглед към образованието като „средоточие на обществото“, който налага необходимостта идеята за учене през целия живот да започне да се прилага на практика, да намери своя специфичен контекст, среда за развитие. **Само когато разглеждаме обучението на възрастни в неговия специфичен контекст на приложение, можем да опишем конкретни образователни модели и практики.** Това не променя, а напротив – утвърждава неговата мисия да създава нови възможности за хората, да съдейства за изграждане на сплотеност, солидарност и преодоляване на социалната изолация, да се търси „лек за обществените несгоди“, да подготви хората за живот в един мултикултурен свят, да „разтвори сърцата и умовете на хората и да сътвори един по-добър живот за всички“ (по: пак там). Тази негова мисия изрично е подчертана и в изследвания на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие: „Сега то (*обучението на възрастни – доп. мое*) се приема като важно средство за постигане на равнопоставеност и социално единство, за икономическо и социално сближаване, за социално-икономическо развитие в обществата, базирани се на знание, за намаляване на безработицата и недостига на умения, за индивидуално усъвършенстване и за развитие на гражданското съзнание и демократичните ценности“.

Преди да представим по-конкретно многообразието от модели и практики за обучение на възрастни, ще се спрем накратко върху понятията за „образование на възрастни“ и „обучение на възрастни“.

Понятия за „образование на възрастни“ и „обучение на възрастни“

Днес всички изследователи в областта на образованието приемат, че образованието за възрастни има своето самостоятелно място редом с училищното образование. То се използва като легитимно понятие в документите на Европейската комисия, директорат „Образование и култура“, но и в други документи, отнасящи се до пригодността и потребността от квалификация на хората за активно действие на пазара на труда. Например в Европейската стратегия по заетостта (1997) образованието на възрастни се разглежда като условие за развитие на човешките ресурси, ограничаване на безработицата, социална интеграция, осигуряване на равни шансове в рамките на ученето през целия живот.

В многоезичния речник на CEDEFOP от 2008 г. под **образование на възрастни** се разбира „общо или професионално образование, предназначено за възрастни след придобиване на първоначално образование и обучение, за постигане на професионални или лични цели. Неговите основни цели са:

- осигуряване на общо образование за възрастните в области на техен интерес (в свободни университети);
- осигуряване на условия за компенсаторно учене за придобиване на базисни умения, които не са придобити по-рано чрез първоначалното (основното) образование и обучение (например ограмотяване);
- осигуряване на достъп до квалификации, които не са придобити поради различни причини в системата на първоначалното (основното) образование и обучение;
- придобиване или подобряване на знания, умения или компетенции в специфични области – продължаващо образование и обучение“.

За понятието **обучение на възрастни** липсва единна дефиниция. В тематичен преглед на ученето на възрастните, направен от Организацията за икономическо сътрудничество и развитие, се подчертава, че в различните европейски страни се приемат и използват различни „институционални дефиниции“ на обучението на възрастни. Ето някои примери.

- В Англия „обучение на възрастни“ е обучение извън системата за формално образование и за хора над 18 г. То включва формално образование и обучение за получаване на квалификация и възможности за самостоятелно учене.
- В Норвегия „обучението на възрастни“ включва общо образование и професионално обучение, които могат да се придобият в системата за формално образование, чрез неформално обучение или самостоятелно учене за лица над 19 г., които не учат във висше училище.
- В Испания „обучение на възрастни“ включва професионално обучение и общо образова-

ние за лица над 18 г., които са извън системата на първоначалното образование и обучение, и за лица над 16 г., които са работещи.

– В Швейцария „обучението на възрастни“ включва всяко учене, чрез което възрастните придобиват и увеличават своите знания, развиват своите умения и подобряват професионалната си квалификация или се преквалифицират, по закон и на практика „обучение“ е тъждествено на „професионално обучение“.

Разнообразието от такива дефиниции е огромно и зависи от разбирането за това как се определя кой човек е възрастен учащ се, дали в обучението на възрастни се включват обучението в системата за формално образование, или само образователните дейности за неформално обучение и самостоятелно учене, какъв е неговият обхват и специфични условия за реализация, дали е предприето по лични, или професионални причини, от вида на програмата за обучение и др. Многофакторната детерминираност на определянето на „обучението на възрастни“ се допълва и от влиянието на някои съвременни предизвикателства:

– икономически предизвикателства и развитие на пазара на труда – развитие на конкуренцията, глобализацията, развитие на икономика, базирана на знанието, професионални сектори и поява на нови;

– социокултурни предизвикателства – застаряване на населението в „стара Европа“, все по-голямата социална диференциация в обществото (между бедни и богати; грамотни и неграмотни) и потребностите от социално включване, миграция на големи групи от хора;

– политически предизвикателства – разширяване на границите на Европейския съюз и присъединяването на нови страни членки и излизането на Великобритания от ЕС (в момента сме в процес на Брекзит);

– образователни предизвикателства – нарастване на броя на базово и функционално неграмотните възрастни, увеличаване броя на отпадащите от системата за формално образование, разширяване на възможностите за компенсиране на образователен дефицит чрез институциите за неформално образование, повишаване на вниманието към ключовите компетенции на работещите и възможностите за тяхното придобиване и др.

Всички изследователи в областта на образованието и обучението на възрастни безспорно приемат, че тези предизвикателства не само повишават чувствителността към използването на различните възможности на заобикалящата среда за образование и обучение на възрастни, но влияят и върху разбирането за „обучение на възрастни“. На него все повече се приписва мисията да създаде условия за преодоляване на сериозните последици от бедността, безработицата, неграмотността, социалното negliжиране и изолиране, бежанския проблем и други – все социални явления и проблеми, за чието решаване са необходими комплексни мерки. Това, което безспорно се приема, е, че за да бъде обучението резултатно, е необходимо:

– да има ясно определени и изпълними цели, за да бъде мотивиращо;

– да предполага учащият да използва своя опит – натрупани знания и умения, така че да „не се изгуби“ в новия материал, като в същото време увеличава старите си знания;

– да поставя учащия в ситуация на самостоятелен избор, като развива неговата самостоятелност и автономност;

– да предполага толкова време, така че учащият „да интегрира“ обучението в останалите си професионални и лични ангажименти;

– да води до видими резултати – постигане на предварително поставените цели.

Пълния текст четете в сп. „Педагогика“, кн. 3

Рекламна тарифа

на Национално издателство за образование и наука „Аз-буки“

София 1113, бул. „Цариградско шосе“ № 125, бл. 5, тел.: 02/420-04-70, 02/420-04-71; azbuki@mon.bg; www.azbuki.bg

Вестник „Аз-буки“

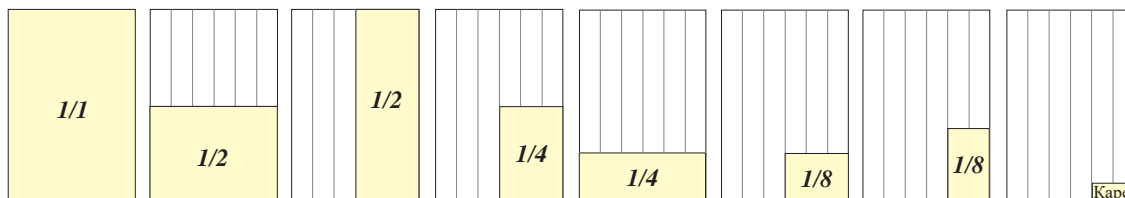
1. Стандартни карета на вътрешна страница:

Размер	Черно-бяло	+1 цвят	Пълноцветно
1/1 страница – 256 мм/388 мм	780,00 лв.	900,00 лв.	985,00 лв.
1/2 страница – 256 мм/194 мм – 125 мм/388 мм	410,00 лв. 410,00 лв.	460,00 лв. 460,00 лв.	510,00 лв. 510,00 лв.
1/4 страница – 256 мм/97 мм – 125 мм/194 мм	230,00 лв. 230,00 лв.	258,00 лв. 258,00 лв.	270,00 лв. 270,00 лв.
1/8 страница – 125 мм/97 мм – 83 мм/147 мм	115,00 лв. 115,00 лв.	129,00 лв. 129,00 лв.	135,00 лв. 135,00 лв.
каре (83 мм x 50 мм)	30,00 лв.	43,00 лв.	45,00 лв.

2. Цени за реклама на първа и последна страница – по договаряне

3. Влагане на стандартни вложки с тегло до 20 г – 80 лв. за 1000 бр.

4. Влагане на нестандартни вложки – по договаряне.

Научно-методическите списания на издателство „Аз-буки“

1. Цена за вътрешна страница

Размер	Черно-бяло	+1 цвят	Пълноцветно
1/1 страница	90 лв.	130 лв.	180 лв.
1/2 страница	50 лв.	70 лв.	90 лв.
1/4 страница	30 лв.	45 лв.	70 лв.

2. Цена за реклама на втора, трета или четвърта корица – по договаряне.

3. Размер на една печатна страница в списанията на НИОН „Аз-буки“:

а. Обрязан формат: 167 мм x 233 мм

б. Необрязан формат: 171 мм x 240 мм

4. Влагане на вложки – по договаряне.

Забележка:

Всички посочени цени са без ДДС.

Отстъпки при брой и обем публикации или комбинирана реклама в няколко издания на издателство „Аз-буки“ – по договаряне.

Тарифата е в сила от 1 юли 2017 г.